

Josef HASLINGER

Jáchymov

S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main 2011, 272 s.

Josef HASLINGER

Jáchymov. Tragický osud legendárního československého brankáře Bohumila „Bózi“ Modrého

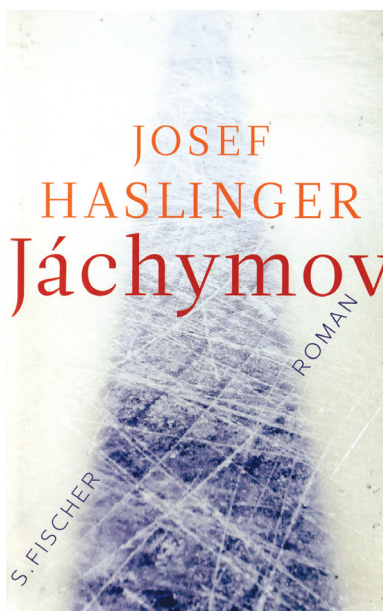
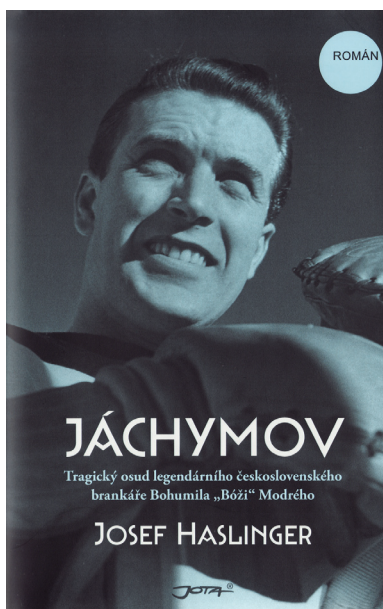
Jota, Brno 2012, 228 s.

V roce 2011 vyšel ve Frankfurtu nad Mohanem román uznávaného rakouského spisovatele Josefa Haslingera. Pod názvem Jáchymov by jen málokdo hledal příběh hokejového brankáře Bohumila Modrého, opory československé reprezentace konce 40. let minulého století. Román byl v tomto roce oceněn německou knižní cenou Rheingau Literatur Preis.

Vydání českého překladu Haslingerova románu se ujalo nakladatelství Jota, které název rozšířilo o výstižnější podtitul a obálku. Jde o dramatický, silný a současně tragický životní příběh mimořádného sportovce. Odehrává se v několika časových a místních rovinách, přičemž pracuje se základními údaji o kariéře a osudu Bohumila Modrého.

Román je přínosný i v tom, že lehce naznačuje reflexi osudů Bohumila Modrého očima jeho dcery, Blanky Modré. V knize tedy najdeme nejen rekapitulaci vynikajících výsledků hokejového oddílu LTC a národního hokejového mužstva na mistrovstvích světa, olympijských hrách, turnajích a přátelských zápasech, ale také již známé podrobnosti o zákulisí tehdejšího československého mužstva. Nelze opomenout ani letecké neštěstí, při kterém nad kanálem La Manche zahynula část mužstva, ani nepřízeň tehdejších mocných sportovních a politických funkcionářů, kteří Modrému neumožnili odejít za profesionální kariérou do zahraničí.

Vše pak vcholí ve známém procesu s většinou hokejového mužstva, v němž se z obdivovaných hrdinů stávají záludní protistátní zločinci. Československo bylo v tomto směru

pravděpodobně jedinou zemí, která si takovým způsobem sama zlikvidovala kompletní tým světových šampionů. Modrý byl v roce 1950 odsouzen za vlastizradu na 15 let (propuštěn byl v roce 1955). Vyšetřování a věznění samozřejmě zanechaly stopy v osudech všech aktérů a jejich rodin. V případě Bohumila Modrého to znamenalo trvalé zdravotní komplikace, kterým nakonec v nedožitých 47 letech podlehl.

Je myslím záslužné, že Haslingerův román nezůstal pouze v německé jazykové verzi. Pro mladé čtenáře i pamětníky popisovaných událostí jde o žánrově trochu jinak pojatou sondu do oblundnosti politických procesů padesátých let minulého století. Myslí si však, že by českému vydání slušel nějaký úvod (nebo závěr), který by vše zasazoval do širšího kontextu na základě archivních materiálů či už vydaných studií a memoárů.

Jan Kalous

Marzena SOWA – Sylvain SAVOIA

Marzi 1984–1987

Plus, Praha 2012, 224 s.

Z čeho se skládá obyvatelům Západu obraz života v komunistickém režimu ve střední Evropě? Pravděpodobně jen málo lidí v Česku by hledalo odpověď v komiksu, jednom ze symbolů západní pop-kultury. V češtině právě vyšla *Marzi*, jeden z pokusů, jak zprostředkovat polské období stanného práva, posledního záškubu komunistického režimu v 80. letech (v češtině postupně vychází také úspěšná série o životě pražského židovského chlapce za komunistického režimu, viz Vittorio Giardino: *Dětství: komiksový román ze stalinistické Prahy*. XYZ, Praha 2011; Vittorio Giardino: *Dospívání: komiksový román ze stalinistické Prahy*. XYZ, Praha 2011). Autoři Marzena Sowa, která píše na základě vlastních dětských zážitků, a ve francouzsko-belgickém komiksovém prostoru usazený francouzský kreslíř Sylvain Savoia zde zaznamenávají obrazy ze života *Marzi*, malé holky žijící mezi lety 1984 a 1987 ve východním Polsku.

Knižka je dobrou ukázkou hned několika fenoménů, které stojí za pozornost. Marzena Sowa žije od svých dvaadvaceti let ve Francii a Belgii a její komiks vyšel nejprve ve francouzštině. Máme před sebou dílo současné literatury (v širším slova smyslu), proto je vhodné prozkoumat, nakolik je zdařilé z hlediska svého žánru, jak pracuje se specifickými

komiksovými výrazovými prostředky. Z hlediska obsahu nás bude zajímat především odraz doby, sociálního a politického systému a charakteristické prvky, které jsou předkládány francouzskému publiku. Nejprve se zastavme u žánrového kontextu.

Když vidíme, jak si v rámci příběhu Marzi bere do ruky komiks, lze si uvědomit, jak zásadní proměnou a rozrůzněním komiks od osmdesátých let prošel. *Marzi* vydalo nakladatelství Plus jako knihu s pevnou vazbou a žánrově se dílo řadí ke grafickému románu. Mnozí komentátoři hovoří dokonce o subžánru historického grafického románu či dokumentárního komiksu. Žánr historického grafického románu má několik velmi často se opakujících vlastností, které se do značné míry kryjí také s podobou *Marzi*. Zásadní je v díle silně se odrážející sebepojetí autora, často se jedná o osobní příběhy, které je možné v komiksovém narativu nebývale přímo obtisknout. Díky provázanosti obrazu i textu dovoluje grafický román zásadní skoky v čase, prostoru, grafickém i vyprávěcím stylu či žánru v neporovnatelně větší míře než dílo klasické literatury. Obrazové prvky tak mohou zprostředkovat útržkovitost a nelineárnost paměti bez toho, aby z díla činily těžko přístupný text, který by pouze v psané podobě unesla jen malá část čtenářů.

Dokumentární grafický román velmi často zobrazuje nějakou tragédii, katastrofu. Joe Sacco, autor komiksů odehrávajících se ve válečné Bosně či okupované Palestině, to vysvětlil takto: *Kresba je filtrem, který nám umožní zabývat se takovými [krutými] událostmi. „Láme“ přímé nasvícení zvěstev tak, abychom se na ně mohli dívat* (Maya Jaggi, *The Graphic Novel Renaissance*, Newsweek 1/2012, <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2012/01/01/the-graphic-novel-renaissance.html>). Již dávno nejde jen o Spiegelmanův *Maus*, který od poloviny 80. let ukazuje většinovému publiku možnosti grafického románu, ale o celou řadu často sociálně-kritických grafických románů zpracovávajících traumata od hirošimské tragédie přes

válečné mučení až po emigrantskou vyděšenost. Politická či aktivistická role, velmi viditelná v případě grafických románů týkajících se islámského světa (nejvýraznějším příkladem je zřejmě aktualizace *Persepolis* pro kritiku prezidentských voleb v Iránu v roce 2009, viz Payman a Sina: *Persepolis 2.0*, <http://www.scribd.com/doc/18878654/Persepolis20>), je podle kritiků vlastní grafickému románu jako takovému.

Marzi do značné míry žánrová specifika dokumentárního komiksu splňuje. Malá polská holka nám ukazuje na 220 stranách svůj svět. Perspektiva děvčátka, kterému je na počátku stanného práva v Polsku dva a půl roku, je, poněkud povrchně, přirovnávána ke vzývanému milníku grafického románu, k *Persepolis* Marjane Satrapi (Marjane Satrapi: *Persepolis*. BB art, Praha 2006; Marjane Satrapi: *Persepolis*, II. díl. BB art, Praha 2007). V obou případech se nám představuje nedospělá dívka a její svět, spouřčený tragickou událostí. Svět obou dívek je výrazně ovlivněn traumatem (ze stanného práva a neúspěchů komunistické vlády či z islámské revoluce a války s Irákem), se kterým se děvčata při ohledávání velkého světa vyrovnávají. V obou případech hraje určitou roli přechod mezi „kulturami“,

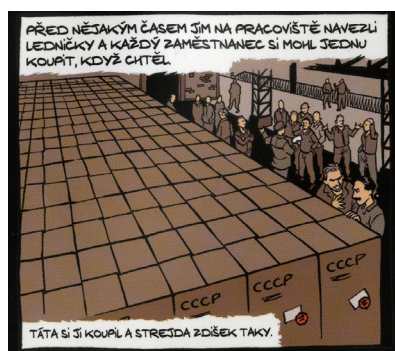
polskou či iránskou a francouzskou. Zatímco *Persepolis* přechod mezi světy – „tam i zpátky“ – přímo tematizuje, *Marzi* se pohybuje, alespoň ve své dosavadní podobě, pouze ve světě východního Polska.

Formálně je příběh rozdělen do různých dlouhých kapitol, od dvou do zhruba deseti stran. V rozsahu českého vydání vyšel původně v nakladatelství Depuis mezi lety 2005 a 2007 ve třech samostatných knihách, další tři díly dovádějící nás prostřednictvím *Marzi* až do období postkomunismu jsou dostupné zatím jen ve francouzštině. Podtitul *Polsko mezi Jaruzelským a Walesou očima malé holky* odkazuje na přesah k sociálním a politickým dějinám.

Ačkoli i pro českého čtenáře je kniha bezpochyby podnětná a použitavá, je znát, že se soustředí na představení oné doby francouzskému, tedy relativně vzdálenému publiku. Napovídají tomu také občasná vybočení z žánru vyprávění malé polské holky. Jen těžko by *Marzi* považovala za důležité zmínit, že *je to totiž plena látková* (s. 168) či *že lidé vlastně strašně málo jezdí autem* (s. 159). S čím by to měla možnost porovnat? Jistě, s francouzskou realitou. Zvláště ní vyjde najevo až v nějaké relaci, v nějakém srovnávacím rámci. Malé dítě nemůže srovnávat s vlastní minulostí, tedy diachronně, avšak ani synchronně – *Marzi* se dostane nejdále do 210 kilometrů vzdáleného Krakova. A jak by se v její hlavě mohl zrodit postřeh o vlastním bydlišti ve městě Stalowa Wola a dnes legendárním předměstí Krakova Nowa Huta: *...oboje jsou betonová města, která existují jen díky tamním továrnám, jejichž jména nesou* (s. 131).

Jak si všímá Tomáš Zahradníček v předmluvě ke knížce, Stalowa Wola je ocelářské město, zbudované do značné míry jako sociální experiment, na zelené louce. Zahradníček se domnívá, že *Marzi* tím pádem nemůže být typickým polským dítětem, a to ani pro Čechy. Podobných laboratoří však vznikla ve stalinském období fedrování těžkého průmyslu celá řada, v SSSR, v NDR i v Československu.

Z hlediska ideologie byla taková laboratoř snem, neboť překážky pro utopické vize, například existující prostorová stratifikace či soukromé vlastnictví domů a bytů, nemusely být vymýceny, zkrátka bylo možno zde tyto chyby vůbec nenechat vzniknout. Výsledkem těchto čistých vizí je pak o to bolestivější ztroskotání. Síla protestů právě ve Stalowe Woli i Nowe Huti také kvůli frustraci z nefunkční městské „monokultury“ daleko předčila pnutí v tradičních sídlech.

Fakt, že se nachází uprostřed komunistického snu, respektive jeho předsmrtné kocoviny, však nemůže být malé holčičce zřejmý. Naproti tomu ostře vnímá společensko-ekonomické postavení své rodiny, postupně se jí odhalují hranice veřejného a soukromého a samozřejmě na sebe naráží svět malý(ch) a svět velký(ch). A rámování poskytuje divná doba, tedy politikou dané podmínky, ze kterých neutěšená socioekonomická situace plyne. Postavení své rodiny začíná silně pociťovat již od útlého věku – jsou chudí, na rozdíl od privilegiovaných, jež třeba pracují s masem, pašují či z neznámých důvodů mají dostatek. Ačkoli mohou využít rodinnou síť a své příjmy obohatit o ovoce a zeleninu z venkovských latifundií, svou situaci neustále považují za nespokojivou. Referenčním rámcem nejsou jen privilegiovaní šmelináři a zelináři, ale pochopitelně Západ, rovnající se luxusu s až šlechtickými atributy. Americká vůně je synonymem kvality a dostatku, polské vůně Marzi dusí.

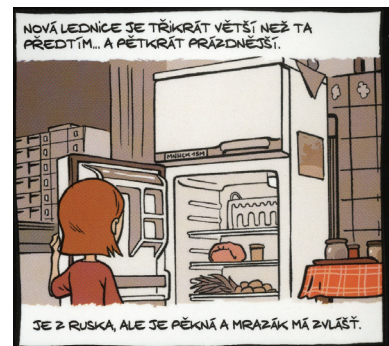
Hranice soukromí se Marzi vyjevují, když je někdo z jejího okolí překročí. Otec si podle matky pouští pusu na špacír, černobylská havárie spouští otevřenou kritiku režimu. Stížnosti jsou však určeny pro tiché, nanejvýš poloveřejné postávání ve frontě. Zde se však naplno projevuje kultura stížností a frustrace, která je živena frontami, závistí nad úlovkem, přidělovým systémem a obecným oficiálním nedostatkem a rozsáhlým černým trhem. Dohled je patrný v zásadě jen na 1. máje, před dětmi je však třeba utajovat stávku na pracovišti.

Marzin svět je světem malých, se světem velkých bývají často potíže, bývá nepochopitelný. Velký svět jako velká historie ve smyslu politických, oficiálních dějin zde vystupuje jen několikrát. Vždy ve spojení s médii a Marzina konfrontace s tímto světem je zdůrazněna – noviny po černobylské havárii píší: *Co bude s dětmi z osmdesátého šestého? Jak budou žít za třicet let?* Marzi na to odpovídá: *Vždyť ty děti, to je Monika, Zoša, Andrzej a já* (s. 144).

To, že je doba divná, nenapadne Marzi samotnou, to pochyťtí od dospělých. Nejistotu a strach související s násilím však získává Marzi sama. Obrazy násilného potlačování stávek, dětská hrůza z tanků a sirén, obavy o příbuzné, s kterými není jak navázat kontakt, či později otevřené odposlouchávání telefonů, to vše se zdá být uvěřitelnými příčinami traumatu, ze kterého se rodí představa o katastrofické budoucnosti a válce. Tímto prvkem i zdařilým navozová-

ním perspektivy malé holky se dílo řadí mezi kvalitní dokumentární grafické romány. Co ji od nich však odlišuje, je minimální dynamika a velmi střídme až chudé propojení výtvarného výraziva a textu.

Specifickým prvkem celého díla je minimální časovost. Drobné kapitoly jsou obrazem, jen v menšině případů mají jasnější dějovou linku. Celek drží pohromadě postava Marzi, ne však nějaký příběh. Pouze několik drobných prvků typu představa rodičů o rozvíjení citového života dětí nás upomene na to, že se děj knihy je rozložen do tří let. Ano, vybuchne Černobyl, houby jsou v dalších kapitolách „ještě stále radioaktivní“ a v prologu se začne leccos hýbat, končí stanné právo a nespokojenost společnosti už nezůstává pod povrchem. Období samotného stanného práva je však popisována jako neudržitelné bezčasí. Není však jasné, nakolik jde o vědomý prvek dokreslující dobu, o způsob vnímání času malou holkou, či o bezděčný výsledek nedostatečného rozvrhu díla.

Využití obrazu je velmi konzervativní. Omezeně se pracuje s písmem, přímé řeči jsou zřídka, odskoky do jiných časových rovin jsou bleskové a spíše formální a rozložení obrázků na stránce se nikdy nemění. Savoia sice pracuje s měřítkem, mnoho výrazových prostředků však využívá buď formálně, nebo vůbec. Proto se ve výsledku obraz dostává spíše do roviny ilustrace než do role zásadní složky celku.

Komiks, kdysi podle Spiegelmana symbol negramotnosti a dnes hájemství literatury, skýtá značný potenciál také ve výuce. Právě tento grafický román, doporučovaný čtenářům od dvanácti let, je dobrým příkladem toho, že nejen film může být způsobem, jak pracovat se současnou podobou gramotnosti mládeže ve škole. I český dospělý však najde dostatek potěšení z četby tohoto textu. Ačkoli je grafický román relativně mladým médiem, je i díky dílu Margarety Sowy a Sylvaina Savoie jasné, že literatura i dokumentaristika mohou v tomto žánru najít důstojnou a hlavně přiléhavou formu.

Vojtěch Ripka

Timothy SNYDER *Bloodlands. Europe between Hitler and Stalin*

Basic Books, New York 2010, 524 s.

Americký historik Timothy Snyder již vícekrát nahlédl do historických složitostí střední a východní Evropy. Jeho kniha s názvem *Bloodlands*, volně přeložitelným jako Krvavé země, přichází s provokativním, syntetickým a bilančním pohledem na působení nacistické a sovětské totality v prostoru vymezeném autorem východní částí Polska, Pobaltím, Běloruskem, Ukrajinou a evropskými oblastmi Ruska. Právě tato „krvavá“ území definuje Snyder jako spádovou oblast, v níž oba režimy uskutečňovaly své genocidní záměry a v letech 1933–1945 tu systematickým vyvražďováním připravily o život na 14 milionů civilistů.

Poněkud problematická časová osa let 1933–1945 na rozdíl od nacionálního socialismu nepokrývá stalinské zločiny v celku. Snyder s ní pracuje jako s obdobím, kdy oba systémy koexistovaly vedle sebe, fakticky se však od ní při každé příležitosti odchyluje, právě když je řeč o tom sovětském. Svůj geografický koncept pak přímo spojuje s Hitlerovými i Stalinovými ideologickými prioritami: Hitler chtěl v Polsku a zejména na Ukrajině rea-

lizovat svou antimodernistickou revoluci, jejímž těžištěm měla být rasově sourodá agrární pospolitost na územích vyčištěných od Slovanů a osídlených germánskými zemědělci; Stalin zde naproti tomu realizoval brutální industrializaci na úkor převážně místního, ukrajinského rolnictva. Agrární otázka byla pro oba klíčová, oba režimy na ní stavěly svůj *raison d'être*, a právě na Ukrajině se měly protínat jejich protikladné utopické plány, čímž z ní učinily místo neobyčejné koncentrace hrůz.

Nepříjemné pocitnutí čeká „postkomunistického“ čtenáře, po léta navyklého uvažovat o obou systémech jako o přinejmenším rovnocenných ve své vražednosti. Nyní musí vstřebet Snyderovo autoritativní tvrzení, že horentní statistiky přisuzované stalinismu za studené války byly zkreslené: dnes víme, že za vytčené období z oněch čtrnácti milionů mrtvých měl Stalin v daném regionu na svědomí čtyři a mimo něj šest milionů, kdežto nacisté zde zlikvidovali deset milionů lidí. V dílčích případech nicméně uvidíme, že jde o závěry diskutabilní. Rozdíl mezi dvaceti miliony, uváděnými Robertem Conquestem, nemluvě o údajích Jakovlevovy komise (43 mil.), a touto bilancí je propastný, a zdá se tedy, že diskuse, jež se té i oné straně polemiky může jevit ukončenou, má naopak nárok na dlouhé trvání.

Snyder podrobuje zpytování optiku, jíž Západ na předmětnou tragédii daného místa a periody běžně nahlíží. Hitlerův režim, podvědomě vnímaný jako monolit krutosti a zvěle, byl až do vypuknutí války nepoměrně méně smrtonosný než ten sovětský. Uvážíme-li počty rozsudků smrti a osazenstva koncentračních táborů, pak v Sovětském svazu za Velkého teroru v letech 1937–1938 čelil jedinec 700krát většímu riziku, že bude popraven, než by se za jakýkoli trestný čin ocitl na popravišti ve třetí říši, a 25krát větší pravděpodobnosti, že skončí za dráty pracovního tábora, než jaká občanů hrozila v Německu (milion vězňů Gulagu vs. 20 tisíc „heftlinků“ pod Hitlerem). A především

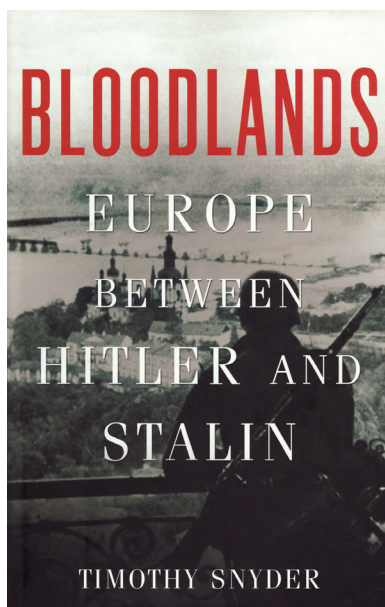
může šokovat postulát, že Stalinovo impérium zahubilo v meziválečné době nepoměrně více Židů než Hitlerovo Německo, jež bylo v pozdních 30. letech přeci známo svým rasismem a antisemitismem. V sovětském případě pohltil totiž desetitisíce Židů Stalinův etnicky neadresný sociální teror, a koncem roku 1938 měl navíc Stalin na kontě i tisíckrát více obětí *etnicky* zaměřeného násilí. Snyder dokládá, že oproti převládající představě byl ve skutečnosti Stalin první, kdo roztočil kola etnocidy – v době, kdy se o ní v Berlíně nikomu ani nepsnilo. Jestliže Velkému teroru padlo za oběť zhruba 681 000 lidí, osminu z nich představovali etničtí Poláci (85 000 zastřelených), jež v SSSR zastupovali 0,4 procenta populace (jako takovým jim smrt hrozila 40krát častěji než ostatnímu obyvatelstvu). Stalinova paranoia co do vnějšího ohrožení (pozoruhodně ovšem přehlížející hrozbu Německa) se ve svých důsledcích projevovala až s morbidní anekdotičností, když NKVD v jednom případě např. vybírala oběti v moskevském telefonním seznamu na základě jejich polsky znějících příjmení. Netřeba připomínat, že ve stejné době se SSSR nedočkal ze strany západní veřejnosti nejmenší kritiky; v době sázky na lidové fronty a hitlerovského nebezpečí byl jeho vůdce na mezinárodní scéně úzkostlivě žádaným spojencem.

Je nasnadě, že osu Snyderovy práce budou tvořit takřikající profilové zločiny každé z totalit. Autor konstatuje pozoruhodnou premisu: bolševici ani nacisté nesledovali své vize ad absurdum, ale dovedli včas zatroubit k taktickému ústupu. V prvním případě šlo o krach exportu revoluce a tedy příklon k *socialismu v jedné zemi* a prudké industrializaci, živene na účet agrárního sektoru. Gigantický hladomor, který z toho vzešel, paměť Západu v porovnání s jinými zverstvy 20. století zasáhl zanedbatelně, pro národní paměť Ukrajiny – hlavní dějiště tragédie – jsou však jeho rozměry zcela zásadní. Snyderova bilance proto může vzbudit hořkost u národovědných ukrajin-

ských publicistů: autorem vyčíslené tři miliony Ukrajinců, které hlad zabil (vedle dvou až tří milionů jeho obětí mimo Ukrajinu) se dosti odchylní od pěti milionů uvedených pro Ukrajinu za pouhý rok 1933 Robertem Conquestem, natož od řádově třikrát vyšších, již klasických souhrnů Dmitrije Panina či Pitirima Derkačenko. Snyder uvádí v poznámce i jiné odhady, přidržel se ale, tak jako níže v případě obětí Gulagu, těch skromnějších. Podstata autorova sdělení je však jinde a zasahuje ukrajinské cítnění neméně: byl hladomor *protiukrajinsky* zaměřenou genocidou? Autor se k otázce nevyjadřuje explicitně, zdůrazňuje místo toho genocidní podstatu hladomoru demonstrací Stalinovy ideologické neoblomnosti: namísto etnického aspektu, na který tolik „slyší“ poválečné demokracie, vyzdvihl subtilnější a tím děsivější aspekt ideologický. Stalin si po počátečním popírání existence hladomoru osvojil obłudnou logiku: hladovějící byli rafinovaní sabotéři, kteří své rodiny i sami sebe zákeřně obětovali diskreditaci socialismu; a právě fakt, že každý nezdar v SSSR je dílem sabotáže a sabotáže narůstají, je přeci průvodním jevem vítězného tažení socialismu.

Jak řečeno, pojivem knihy je kritický rozbor kolektivně sdílených stereotypů a obrazů, s nimiž si obě totality podvědomě spojujeme. Snyder se vyslovuje k oběma zároveň, když dokládá, že ztotožňovat si je primárně s koncentračními tábory nemá žádné faktické opodstatnění: komu stalinské soudy vyměřily trest v táboře, měl šanci devět ku jedné, že přežije (milion obětí), a o těch německých platilo zhruba též. Nacisté i bolševici své profilové zločiny naopak realizovali neokázale – prostou střelbou do týla obětí na místě.

Správnost Snyderova postřehu zčásti závisí na statistikách; Anne Applebaumová v *The New York Review of Books* kupř. pokládá Snyderem vyčíslený milion zahynuvších v Gulagu za příliš nízký. Podobně by se jistě dalo polemizovat o úmrtnosti v říšských nacistických koncentračních táborech

– přinejmenším v čase války. Snyder má však pravdu, že Gulag v zásadě znamenal značnou naději, vzpomene-li horlivosti stalinských soudních trojek.

Výše zmíněná ideologická pružnost obou totalit v poli zřetelně definovala také druhou velkou genocidu – Hitlerův holocaust. Všechny deportační varianty tzv. konečného řešení zahrnovaly via facti i vysokou úmrtnost židovských obětí. Podobu, v jaké vstoupilo do dějin, mu ale vtiskl až nepřiznivý vývoj událostí na východní frontě. Deportace Židů na východ měly nastat po famózní porážce Sovětského svazu, jež se očekávala v řádu týdnů. Nezdar u Moskvy a vstup Ameriky do války v Hitlerově mysli vytvořily zlomocné schéma: za nastalou „světovou válku“ mohou Židé v Moskvě i Washingtonu, zúčtování je neodvratné. Nyní, pod tlakem okolností, měla likvidace židovské otázky porážce Sovětů předcházet, nikoli tuto porážku provázet.

Následný růst středisek masového vyhlazování pak přivedl historika k dalšímu „kacířskému“ postřehu: výjevy nacistických hrůz, jak je zdokumentovali Američané v osvobozených koncentračních táborech v Říši, jsou zavádějící. Snyder ostře rozlišuje tyto klasické koncentráky od vy-

hlazovacích středisek, jako byla Treblinka, Sobibor, Chelmno, kam západní Spojenci nevkročili. V těch totiž, na rozdíl od lágrů typu Buchenwaldu aj., kam z Židů zamířili ti „šťastnější“, vězeň nestihl strávit noc... Osvětím, v tomto ohledu nepřesně chápanou jako symbol nacistického vyhlazování, klade na půl cesty mezi oběma typy. Její symbolickou váhu historik relativizuje poukazem na fakt, že tu vyhlazování vrcholilo až v době, kdy byla naprostá většina Židů z „krvavých zemí“ již po smrti (mrtvých bylo k roku 1943 ostatně devadesát procent z úhrnného počtu tamních obětí obou totalit), a nazývá ji tak poeticky „koudou smrtící fugy“.

Snyder nakonec při bilanci válečných ztrát SSSR jako jeden z mála odborníků zcela správně upozorňuje na účelovost směřování pojmu *sovětský s ruským*, což umožnilo Moskvě tradičně do svých ztrát zahrnovat oběti z území anektovaných po dohodě s Hitlerem roku 1939 a dokonce začasť zavražděné NKVD. *Ruských Židů* zabili nacisté „jen“ 60 tisíc vedle více než milionových ztrát jejich běloruských a ukrajinských soukmenovců. Také nežidovská populace v těchto koloniích Moskvy utrpěla nepoměrně vyšší ztráty než etničtí Rusové.

Tematicky by se Snyderovo dílo po všech diskusích o totalitarismu v naší postmoderní společnosti mohlo jevit již jako fádni – srovnávání obou režimů tvoří v postkomunistické veřejné rozpravě jakýsi omšelý úzus. Renomovaný autor ovšem nabízí nový pohled na zdánlivě neotřesitelné proporce, třebaže jsou jeho závěry někdy sporné. Možno-li ho vůbec nazvat revizionistou, je jím na obě strany a i ve svých internetových historizujících vstupech se s letitou otázkou *Byl horší Stalin, nebo Hitler?* vyrovnává neotře: *Oba*. Provokativní náboj autorových bilancí plyne z jeho neochoty spokojit se s „očividným“. Jednotlivá zastavení jeho *Bloodlands* tak brání předpojatému čtenáři upadnout do dřímoty – na to jsou v tom nejlepším smyslu slova rušivá.

David Svoboda